

A mátyusföldi Negyedről az indiai Bloomingtonig

Décsy Gyula professzoromnak ajánlom

Amikor 1969-ben Erdélyből menekülve Hamburgba érkeztem, a Finnugor Intézet igazgatója, Décsy Gyula fogadott a Hartungstrasse 13. II. emeletén lévő szobájában. Mögötte magyar, finn, orosz, német, angol, szlovák könyvek. Ekkor már jó egy évtizede tanított az észak-német hanzavárosban, s nem egy doktori dolgozatot indított útjára – köztük az Amsterdamban tanító Beöthy Erzsébet, a hamburgi profil szerkesztője, Hellenbart Gyula és Gudrun Kobilarov-Götze munkáit, s a hamburgi finnugor tanszék mai vezetője, Wolfgang Veenker könyvét, Angela Plöger disszertációját, Renate Stoebke munkáját. A dolgozatok témái a finnugor népek égtáj-megjelölései, a magyarba került német jövevényszavak, Lukács György és a magyar irodalom viszonya, az oroszba került finnugor kölcsönzések és a viszonyjelölő szavak a Keleti tenger finnségi nyelveinél.

Magam ekkor két ajánlatot kaptam Décsy Gyula professzoromtól: 1. Első magyar evangélium-fordításunk, a Moldvában, Tatros városában 1466-ban másolt *Müncheni kódex* szótári földolgozására, 2. Európa kis nyelveiről összefoglaló könyvszerkesztés kidolgozására. A fenti témák pusztai felsorolása is jó bizonyíték arra, mily átfogó nyelv-, táj-, és történelem-ismerete van annak a felvidéki református Negyeden 1925. március 19-én született magyar professzornak, akivel – Istennek hála – a sors az Úrnak 1969. esztendejének őszén összehozott. Professzorom révén ismertem meg Czegei és Szentgyeydi Wass Albertné, született Siemers Éva grófnét és családját.

Décsy Gyula gyermekkorát a kisalföldi Trianon után Csehszlovákiához került magyar református községében, szülőfalujában, Negyeden (Neded) töltötte. Úgy tanult meg jól szlovákul, hogy sohasem feledkezett meg magyar voltáról, sőt a kisebbségi évek, a magyar föliratok változó sorsa, az édesanyját is érintő – *ovázások* törvényes törvénytelenégei meg is acélozzák tudatát. Gombos Gyula lapjában, a hitleri terjeszkedéssel szembeszegülő *Magyar Út*-ban közli (1941 tavaszán) *A magyar ifjúság és a lelki egység* című írását, melyet a *legnagyobb rosszindulattal sem lehet nemzetiszocialista szemléletűnek tekinteni*. Ezidőtájt Décsy Gyula a *Református Élet*-nek is munkatársa, az *Érsekújvár és Vidéke*, valamint a *Hit és Élet* című lapokba is ír.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem jogelődjén, a Pázmány Péter Egyetemen kezdi tanulmányait – olyan tanárai vannak, mint Kniezsa István, Bárczi Géza, Pais Dezső. Magyarország legrégebbi barátai körének, a szláv nyelvnek tanulására szervezkedett *Kruzsok*-nak 1956-ig állandó tagja (magyar nyelvészek hozták létre az Erzsébet Kávéházban, elsősorban az orosz nyelv tanulására) Így nem véletlen, hogy térségünk – ma már egyre inkább természetessé váló – interetnikus kapcsolatrendszerre, azaz az itt élő népek és nemzetek egymásra gyakorolt hatása meghatározza ünnepeit professzorunk tudományos és tágabb értelmű *honismereti* munkásságát. Első nagy munkája éppen a magyar függetlenségi háború évében, 1956-ban jelenik meg az Akadémiai Kiadó gondozásában német nyelven egy igen fontos szlovák nyelvemlékről, az első tót orvosi könyvről, jó 300 lapon hét képpel: *Eine slowakische medizinische Handschrift aus dem 17. Jahrhundert*. E címet ugyan az 1600-as évek lakosai pl. Pozsony németisége aligha értette volna (a múlt századtól szokásos a szlovák elnevezés, pl. Mikszáth Kálmán még *tót atyafiak*-ról ír, s igen sok rokonszenvvel), de Décsy Gyulának ekkor még, – hogy kitűnő munkája egyáltalán megjelenjen, – meg kellett tennie ezt a kompromisszumot. 1956. októbere után nem hajlik, s nem is kényszerül többé tudományos „megalkuvásra”, sőt 1971-ben a legszínvonalasabb nyugati magyar folyóiratban, a müncheni Új Látóhatárban *Tót szavunk jelentéstörténetéhez* címen közli e szóval kapcsolatos (igen megszívlelendő) véleményét, mely Dietrich Gerhardt hamburgi szlavista professzor és jó barát Amsterdamban ugyanez évben megjelent emlékkönyvében részletesebben és tudományos alaposágú okfejtéssel németül is kikerült a nyomdából. Itt föl kell figyelni arra a jelenségre, hogy ünnepeit professzorunk egy-egy világnyelven megfogalmazott írását – a nyugati magyarság és a kevés hozzáférő hazai és Kárpát-medencei magyar részére – anyanyelvén is megfogalmazza, emelve ezzel az összmagyarság tudományos tájékozottságát.

Jó tanítómesterünké válhat Décsy Gyula professzor, hiszen könyvei, mint a bolgár nyelv magyar kölcsönszavairól írott (Wiesbaden, 1959) bevezetése a finnugor nyelvtudományba – németül (*Einführung in die finnisch-ungarische Sprachwissenschaft*, Wiesbaden, 1965), *Yurak Chrestomaty* azaz jurák nyelvrokonaink, e nyugat-szibériai szamojéd nép szöveggönyve (*The Hague-Bloomington*, 1966), a Münchener kódex (Der Münchener Kodex, Wiesbaden, 1958 és 1966) I. és II. kötete, mely doktori dolgozatom, e kódex teljes, minden nyelvtani alakjára kiterjedő szótárához szolgált alapul és hatalmas, az egész európai térséget összefüggéseiben tárgyaló (*Die linguistische Struktur Europas*, Wiesbaden, 1973) Európa nyelvi szerkezete, valamint a (*Global Linguistic Connections*, Bloomington, 1983) azaz Átfogó nyelvi kapcsolatok, mely a világ összes nyelvei alapján igyekszik fejlődési irányokat és elkerülendő káros hatásokat elemezni – mind-mind a nyelvféltés, a nyelvóvás, az Ige, és a Név értékének védelme, ápolása jegyében született. Nincs olyan nagyobb magyar városunk, amely nevének eredetével ne foglalkozott volna. (Kolozsvér, Kassa, ...Pozsony)

Décsy Gyula úgy szereti és óvja önnön nyelvét, hogy sohasem szapulja, nézi le másokét. Szép, Kosztolányi Dezső, majd Szabó T. Attila hasonlata alapján: *az igazi anya úgy hajol bármely nyelvű és bőrszínű, fajú és vallású kisdéd bölcsője fölé, hogy tekintete szeretettel és megbecsüléssel teljes*. Ünnepeit professzorom ezt a szeretet tolmácsolta anyanyelve iránt szerte a nagyvilágban, s úgy, hogy minden egyes szomszédunk, a tágabb haza: Európa iránt, s a világ minden egyes népe, nyelve, faja, vallása és világnézete iránt akkor is türelmet és szeretetet árasztott, ha a türelmetlenség és a politikai megszállottság üldözte Őt el hazájából, majd Németországból is: 1956-ban és 1977-ben.

Bízunk benne, hogy Décsy Gyula rövidesen huzamosabb időre visszatér Budapestre, mert akkor – bármely vezetése is van az országnak – nyugodtabban alhatunk, s dolgozhatunk.

Szabó T. Ádám

Mit tudnak rólunk a hantik (osztjások)?

Előljáróban – néhány mondat erejéig – fordítsuk meg a kérdést. Az iskolai nyelvtankönyvben szerepel ugyan az az információ, hogy a finnugor nyelvrokonok közül hozzánk legközelebbi a hanti (osztják) és a manysi (vogul) nyelv, de életükről, kultúrájukról vajmi keveset tudunk. Ennek az az oka, hogy térben ők laknak tőlünk a legtávolabb, az Uralon túl, Nyugat-Szibériában, ahova a legutóbbi időkig lehetetlen volt eljutni. (1990. előtt ez mindössze egyetlen magyar kutatónak, Schmidt Évának sikerült leningrádi aspiránsként.) Néhány éve, mióta viszonylag könnyebb odautazni – legalábbis ami a hivatali akadályokat illeti –, több szó esik róluk; fotókiállítás készült az őket bemutató képekből, hagyományos kultúrájukat őrző és bemutató énekesiek több ízben is jártak nálunk, értelmiségük néhány képviselője is itt töltött hosszabb-rövidebb időt: magyarul tanultak, saját nyelvüket tanították, előadásokat tartottak, interjúkat adtak. Nálunk tehát már elég sokan tudják, kik a hantik, s az érdeklődők arról is tájékozódhattak, hogyan élnek ők.

1990-ben a magyar kutatók előtt is megnyílt a lehetőség, hogy kiutazzanak az Ob és mellékfolyói vidékére, és terepen töltsenek néhány hetet. Kollégáimmal együtt én is éltem ezzel, s három alkalommal az északi, kétszer pedig a keleti hantik között töltöttem összesen 19 hetet. Munkánkat nagymértékben segítették a városban élő, közigazgatásban dolgozó hantik: az ő meghívásuknak köszönhetően, hogy eljutottunk terepre, beszélhettünk a hagyományos életmódot, kultúrát máig élő és őrző családokkal.

Mit tudnak ők rólunk, miért segítenek nekünk? Ezt a kérdést nem lehet általánosságban megválaszolni. Igen nagy a különbség a városban és a tajgában élő hanti családoknak a külvilágról való ismeretei között. A városban élő, iskolázott hantik tudnak rólunk: tudják, hogy hol élünk, tudják, hogy rokonok vagyunk. Nem egyformán viszonyulnak ahhoz a gondolathoz, hogy magyar kutatók dolgozzanak náluk: egy részük azt mondja, hogy a hanti kultúra tanulmányozása a hantik joga és kötelessége, más részük viszont nem ért ezzel egyet, és örül annak, hogy a kevés hanti kutatót mások is segítik. Elsősorban az észti, finn és magyar segítséget üdvözlik örömmel.

Más a helyzet a tajgában élő családokkal. Többségük igen kevés iskolát végzett, egy-három osztályt. Mielőtt elítelnénk ezért őket, vagy tudatlan-műveletlen népségnek tartanánk, gondoljuk meg, hogy mit jelent náluk és számukra az iskoláztatás. Mivel 15-20 főt számláló családokban élnek a tajgában, egymástól 20-30 km-re, ott mindenféle helyi iskola megvalósíthatatlannak tűnik. Ezért a gyerekeket ősszel elviszik a mesterségesen kialakított falvakban lévő internátusokba, ahol szüleiktől, családjuktól elszakítva, orosz nyelven tanulnak. A tananyag sajnos nem alkalmazkodik az ő szükségleteikhez. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy néhány osztály után abbahagyják a tanulást. Az iskolában tehát nemigen szereznek ismereteket a finnugor rokonságról.

Akiknél mi jártunk, természetesen tudják, hogy a magyarok az ő Európában élő nyelvrokonaik. Tőlünk tudják, mert hiszen minden kapcsolatteremtésben az első a bemutatkozás, annak tisztázása, hogy a vendég kicsoda-micsoda, s mi járatban van. A rokonságunkról szóló beszámolót azonban mindenhol magától értetődő természetességgel fogadták, soha nem tapasztaltunk hitetlenkedést vagy csodálkozást, ellenben éjjel 12-kor is nagy lelkesedéssel ismételték a rokon szavakat, ízlelgetve a hasonló hangzású, azonos jelentésű magyar alakokat: szem, kéz, hal, három, négy, öt, hat, anya, atya, kés, eb stb. Attól kezdve pedig családtagnak érezhettük magunkat.

Az előbbieken szó volt arról, hogy a hagyományos életmódot folytató hantik közül is többen jártak nálunk. Természetesen ők és rokonságuk, közeli ismerőseik, barátai is tudnak a magyarokról. Képeket, képes folyóiratokat visznek haza, megmutatják a többieknek, és mesélnek rólunk.

A hagyományos életmódot folytató hantik máig nagycsaládi-nemzetségi közösségekben élnek. Természetes hát, hogy számukra a rokon egészen mást, sokkal előbb és szorosabb köteléket jelent, mint számunkra. Ez nemcsak a szülő-gyerek vagy testvérek közötti kapcsolatra vonatkozik, hanem mindenfajta rokonságra: így érthetővé válik az az öröm és az a meleg szeretet, amivel bennünk az újonnan megismert rokont köszöntik.

Az 1994. áprilisát Csepregi Márta nyelvész meghívására Magyarországon töltő hanti kutatót, Agrafena Peszikova Szopocsinát kérdeztem arról, hogy mit tud az átlagos hanti ember a magyar rokonságról. Válasza nagyon érdekes volt: a magyar rokonságról nem tudnak, de azt tudják, hogy valahol messze kell lennie egy velük rokon népnek. Régi énekeikben, legendáikban a hantik lovas nemzetként jelennek meg, rokonaikkal együtt, akik tőlük elszakadtak, s messze nyugaton telepedtek le. A meglepő az, hogy bár ez részükről nem konkrét tudás, pontosan fedi a valóságot. Az ugor együttélés korában valóban lovas nép volt a hanti is, erre utalnak meséiken, énekeiken és hitvilágukon kívül a lőtartáshoz kapcsolódó közös szavaink is. Később azonban, amikor a magyarok elődei nyugat felé vándoroltak, az obi-ugorok észak felé szorultak, s a tajgai körülmények alkalmatlanok lévén a lőtartásra, visszatértek a fennmaradás egyetlen lehetséges módjához: a halász-vadász életmódhoz és a réntartáshoz. Ha azonban azt hallják, hogy rokonaik élnek messze nyugaton, nincsenek meglepve.

A hantik nyelve igen gazdag a rokonsági fokok jelölésében: külön szavakkal fordulnak a velük rokon emberekhez, s másokkal azokhoz, akik ugyanolyan korúak, neműek, de nem rokonok. A magyarokat megszólítva a rokonságot kifejező szavakat használják, míg pl. az oroszok, tatárok esetében a másik, az idegenekre vonatkozó kifejezéseket. Ami igazán érdekes ezzel kapcsolatban: a magyarokat, finneket rokonnak tekintik, a velük szomszéd nyenyecéket, illetve szölkupokat azonban nem. Pedig ők is rokon népek, igaz, kissé távolabbiak: a szamojéd népekhez tartoznak, melyek a finnugorsággal együtt alkotják az uráli nyelvcsaládot.

Összefoglalva tehát azt mondhatjuk, hogy a hantik egy része iskolából, a náluk járt magyar kutatókból, illetve a Magyarországon járt hantik elbeszéléseiből tud a magyarokról. Más részük – és ez mondható általánosnak – nem tud a magyar rokonságról, de hagyományaikból úgy vélik, hogy messze tőlük rokonaik élnek akiket könnyen azonosítanak a magyarokkal. A rokonságot pedig komolyan veszik, ennek tehát meg kell felelnünk!

Lázár Katalin

